

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Римар Наталія Юрївна,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри славистичної філології,

педагогіки та методики викладання

Білоцерківського національного аграрного університету

nat_rimar@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2471-7703

Мета. У статті представлений комплексний аналіз епістолярної критики Лесі Українки, що дав змогу виявити як індивідуально-авторські пріоритети, так і загальні тенденції розвитку літературно-критичної думки на межі XIX–XX століть. Простежено знакові рецепції письменниці щодо оцінки українського літературного процесу аналізованого періоду. Аргументовано погляд поетеси на становлення засадничих принципів світового модернізму на теренах національної культури.

Методи. Дослідження базоване на загальнонауковій методиці синтезу, аналізу, спостереження, добору та систематизації матеріалу. Частково застосовано елементи міфологічного, психоаналітичного, герменевтичного, антропоцентричного підходів. Культурно-історичний метод використано під час аналізу культурно-мистецьких констант в епістолярії; описовий метод – із метою аналізу індивідуально-авторських пріоритетів і загальних тенденцій розвитку літературно-критичного дискурсу Лесі Українки.

Результати. З'ясовано, що, аналізуючи типологічні явища в національному літературному процесі, простежуючи їхні витoki, в листовній комунікації українська поетеса виявила особистісне ставлення до художнього світу творчих особистостей, визначила їхнє значення в загальнокультурному просторі.

Висновки. Унаслідок аналізу епістолярію Лесі Українки ми дійшли висновку, що письменниця чудово орієнтувалася в літературному просторі сучасності, чітко розрізняла стильові течії та їхні питомі ознаки, навіть ті, які ледве піддавалися диференціації. Акцентовано увагу на ключовій характеристиці літературно-критичного дискурсу епістолярію Лесі Українки – представленні та аналізі доробку українських митців слова в контексті найкращих європейських зразків, руйнуванні традиційного міфу про «провінційність» національної літератури, виробленні індивідуальних рис культурної автентичності. Зауважено, що аналізований епістолярій не лише окреслив загальні тенденції розвитку української літератури на межі століть, а й репрезентував погляд поетеси на художній стиль і філософію творчості.

Ключові слова: літературно-критичний дискурс, листовна комунікація, українські письменники.

OVERVIEW OF THE MAIN TENDENCIES OF THE NATIONAL LITERATURE DEVELOPMENT IN THE EPISTOLARY OF LESYA UKRAINKA

Rymar Nataliia Yuriivna,

Candidate of Philological Sciences,

Assistant of the Department of Slavic Philology,

Pedagogy and Teaching Methods

of the Bila Tserkva National Agrarian University

nat_rimar@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2471-7703

Purpose. The article presents a comprehensive analysis of Lesya Ukrainka's epistolary critique, traces the writer's characteristic perception of the Ukrainian literary process evaluation, reveals both the individual priorities of the author and the overall development of literary criticism at the turn of the 19th-20th centuries, argues the basic principles of the world modernism within the national culture. The problems associated with this kind of research are described.

Methods. In the process of analyzing the epistolary of Lesya Ukrainka, both general scientific and special literary methods were used. The research is based on the general scientific method of synthesis, analysis, observation, selection and systematization of the material. The elements of mythological, psychoanalytic, hermeneutic, anthropocentric approaches have been partially applied. The cultural and historical method was used in the analysis of the critical narrative of history and cultural and artistic constants in the epistolary; descriptive method – in order to analyze individual-authorial priorities and general tendencies of development of Lesya Ukrainka's literary-critical discourse; structural-semiotic method - when constructing a chronotopic paradigm of critical thought. **Results.** While analyzing typological phenomena in the national literary process, tracing their origins, it was found that primary in the epistolary the author revealed her ideological-aesthetic attitude to the world of each creative personality, determined her position, the own attitude to her role in the cultural space. **Conclusions.** Taking into account the content metric of the analyzed letters, it was concluded that the author was quite well oriented in her contemporary literary directions and styles, clearly distinguishing the specific features of each of them, even if those features were barely differentiated. Attention is focused on the key characteristics of Lesya Ukrainka's epistolary and critical literature discourse – presentation and analysis of the work of Ukrainian writers in the context of the best European models, the destruction of the traditional myth of the “provincialism” of national literature, the elaboration of individual features of cultural authenticity. It was noted that Lesya Ukrainka acknowledged the unprofessionalism of literary criticism as a key problem that hindered the development of Ukrainian literature. It was concluded that the writer's epistolary not only outlined the general tendencies of the development of Ukrainian literature at the turn of the century, but also represented the poet's view on the artistic style and philosophy of creativity.

Key words: critical literature discourse, letter communication, Ukrainian writers.

1. Вступ

Листовна комунікація письменника представляє науковий інтерес не тільки як матеріал для вивчення біографії, але і як інтелектуальний продукт особливого роду. Витіснення епістолярію сучасними засобами зв'язку спонукає нас із більшою увагою оцінити значення листа в минулому як культурного феномена та неповторного людського документа. Сьогодні листування Лесі Українки має не лише важливе суспільно-історичне значення, але й літературознавче, оскільки є пам'яткою становлення літературно-критичної думки в Україні на межі XIX–XX століть. Листи письменниці цікаві з погляду вивчення історії становлення української літератури, рецепції її розвитку з певними пріоритетами та оцінкою. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах відсутності кваліфікованої регулярної критики, спричиненої бездержавним статусом нашої нації та культури аналізованого періоду.

З'ясування художніх особливостей епістолярної спадщини Лесі Українки неодноразово ставало предметом наукових досліджень. Цю проблему висвітлювали В. Агеєва (Агеєва, 2003), Т. Гундорова (Гундорова, 1991), В. Святовець (Святовець, 1981) та ін. Необхідно зазначити, що сьогодні в науковий обіг потрапляють нові матеріали (Знадоби архіву у Слов'янській бібліотеці у Празі), вдосконалюється методологія дослідження. Це спричинює перегляд деяких положень у дослідженнях радянського періоду. Позитивним у сучасній літературознавчій ситуації можна визначити відкритість дискусії, наявність різних методик аналізу тексту та вільний їх вибір дослідниками. Це створює передумови для комплексного перечитування епістолярію Лесі Українки. Листи письменниці як літературознавчий документ стали об'єктом аналізу В. Кузьменко (Кузьменко, 2003), Л. Оляндер (Оляндер, 1997), Л. Нечепоренко (Нечепоренко, 2008), Л. Дорошко (Дорошко, 2005) та ін. Проте такі праці мають фрагментарний характер і стосуються переважно окремої проблеми. Поза увагою залишився системний аналіз літературного процесу сучасного для поетеси періоду.

Мета статті – комплексний аналіз епістолярної критики Лесі Українки. У ході дослідження простежено знакові рецепції письменниці щодо оцінки національного літературного процесу, що дозволяє виявити як індивідуально-авторські пріоритети, так і загальний розвиток літературно-критичної думки на межі XIX–XX століть. Аргументовано погляд авторки на становлення світового модернізму та здійснено опис різних рівнів критичної характеристики літературної діяльності. Матеріалом слугували 10-й (листи 1876–1897 рр.) (Українка Леся, 1978), 11-й (листи 1898–1902 рр.) (Українка Леся, 1978) і 12-й (1903–1913 рр.) (Українка Леся, 1979) томи в Зібранні творів у 12-ти томах, що містять листування поетеси до найближчого родинного та літературного оточення.

2. Розділ 1

Сьогодні листи письменника мають цілковите право на визначення їх окремою формою літературної діяльності. Вони є літературними джерелами, що допомагають краще зрозуміти творчість, світогляд, особливості індивідуально-авторського стилю. Особливе місце серед епістолярної спадщини українських класиків належить листовній комунікації Лесі Українки. Вона одночасно містить знакові фрагменти письменницької автобіографії, численні автокоментарі, свідчення про саму психологію письменницької творчості, а також важливу авторську характеристику щодо розвитку української літератури на межі XIX–XX століть. У листовному спілкуванні поетеса прагнула зруйнувати традиційний міф про «провінційність» літератури своєї країни, вивести її за межі колоніальності, споріднити з європейською культурою. Висновки, які Леся Українка зробила в листовній комунікації, надзвичайно точні, вони базувалися і на глибокому знанні особливостей розвитку української літератури, і на власному естетичному чутті митця. В. Соболев стверджує: «Критицизм Лесі Українки сформувався в атмосфері національної гідності і високої культури міжнародних стосунків із неприйняттям національної пихи та зверхності» (Соболев, 2003: 13).

Наскільки різкою Леся Українка могла бути в оцінці тих літературних діячів, які применшували роль української літератури як явища, насаджуючи культ великоросійського елементу, можна судити з листа до матері (26. 03. 1906), у якому авторка критикувала М. Чернишевського (не за його роман «Що робити», як у власній статті «Утопия в беллетристическом смысле»), а за пропаговані ним ознаки зверхньо-великоросійського менталітету). Поетеса писала: «Я згоджуюсь, що про Чернишевського сказано в мене коротко (та се ж тільки конспект був) і є помилки в оцінці деяких рис його епохи, але про нього самого як про беллетриста, то я так думаю – рідко хто з беллетристів так драгував мене своїм нахабним презирством до нашого благородного хисту, як сей самозванець в беллетристиці, і я цього не можу сховати» (Українка Леся, 1979, Т. 12: 48).

В епістолярних роздумах Лесі Українки відкрився цілком зрілий, відповідальний і патріотичний погляд на літературну творчість та особу письменника. Світоглядні позиції письменниці щодо розвитку української літератури базувалися на долученні її до європейського контексту та виробленні індивідуальних рис національної автентичності. Послідовність і діалогізм епістолярної критичної думки щодо цієї проблеми ґрунтувався на прагненні зруйнувати усталену думку про ущербність і неповноцінність української літератури. На думку поетеси, основна проблема крилася в пропагуванні неякісних зразків вітчизняної літератури різноманітними часописами. У листі до М.П. Драгоманова (травень 1893) Леся Українка констатувала: «Правда Ваша, що в «Зорі» оскуденіє видно, коли ж там якось так запанувала левицько-чайченківська школа, що й протиснутись крізь неї трудно. Чи то ми ще стоїмо на такому низькому ступені розвитку літературного, що в нас ще пишуться і читаються і навіть декому подобаються такі речі, як «На розпутті» [повість Б. Грінченка], «Поміж ворогами» [повість І. Нечужа-Левицького] etc.? Чи довго ж ми стоятимем на цьому ступені?!» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 151).

Леся Українка досить скептично ставилася до улещування та сприяння, оскільки лише об'єктивна оцінка творчості українських літераторів дозволить визначити подальші пріоритети розвитку: «А я все-таки не вважаю нашої літератури за жебрачку, і коли в мене виходить що негаразд, то вже хіба через те, що не вмію краще

зробити. Боюсь я, що наші критики дивляться на нашу літературу теж із виключного погляду, що вона, мовляв, молода, то не слід її так суворо судити, а навпаки – треба хвалити й заохочувати хоч до якої-небудь праці» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 155).

Здобуття права бути самим собою у творчості, на думку Лесі Українки, визначене не стільки сприятливістю чи несприятливістю умов, а, найперше, художнім талантом: «Я таки й тепер думаю, що коли чийм віршами абсолютно місця не знаходиться, то хіба се через те, що ті вірші погані, а як будуть добрі, то від того не зіпсуються, що який час полежало, коли вже тепер на них рано» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 130) (лист до М. П. Драгоманова 15.03.1892).

Ключовою ідеєю, яка б сприяла розвитку української поезії, Леся Українка визначила наполегливу працю над формою тексту, адже однієї ідеї для вірша замало: «Що ж до мене, то я тільки генієві можу простити кепсько збудований вірш, та й то не завжди. Українським же поетам слід би на який час заборонити писати національно-патріотичні вірші, то, може б, вони скоріше версифікації вивчилися, примушені до того лірикою та перекладами, а то тепер вони найбільше надіються на патріотизм своїх читців, а не на власну рифму та розмір» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 130). Поетеса скептично ставилася до соціально заангажованої літератори, до «всезнаючого автора», до перспективи писати на задану тему: «Мушу признатись, впрочім, що і перспектива писати на задану тему (у Старицького уже зложеної план) і в спілці з людиною зовсім іншого літературного покоління і не схожих з моїми літературних прийомів – мені не дуже була мила...» (Українка Леся, 1978, Т. 11: 149).

Досліджуючи типологічні явища в українському літературному процесі, письменниця активно виступила проти аналізу поетичного тексту крізь призму біографії автора: «Справді, не слід уважати кожної ліричної поезії за сторінку з автобіографії, бо часто в таких поезіях займенник я вживається тільки для більшої виразності. Звичайно, що се не завжди так є, але треба пам'ятати, що так буває» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 154) (лист до О. С. Маковея 09.06.1893). Проте автобіографічний елемент письменниця позитивно оцінила в прозовому творі. Аналізуючи роман А. Кримського «Андрій Лаговський», Леся Українка озвучила власне бачення твору і мотивацію вчинків головного героя через автобіографічну суб'єктивність: «...Я вважаю всю Вашу белетристику (і поезію), крім двох-трьох дрібничок, **наскрізь суб'єктивною** [підкреслення Лесі Українки], але нітрішки не автобіографічною, а було б навіть краще, якби вона була автобіографічною, бо тоді суб'єктивність була» (Українка Леся, 1979, Т. 12: 153–154).

Особливо гостро письменниця критикувала в листах діяльність українських драматургів, оскільки в репертуарі театрів переважали розважальні, так звані традиційно касові п'єси та мелодрами, що мали успіх у невибагливого глядача. Провину у цьому Леся Українка покладала найперше на сталу занедбаність українських театрів, що не спроможні були організувати на належному рівні постановку навіть добре відомих п'єс: «Адже їх [Вороного] трупа, як чую, заходить на пси, принаймі, крім «Віїв», «Пропащих грамот» і т. п., «феєрій» з козаками, чортами та відьмами, вони нічого не ставлять» (Українка Леся, 1978, Т. 11: 23). Негативно письменниця характеризувала побутові п'єси, віддаючи перевагу історичним і романтичним сюжетам. Зокрема, в листі до О.Ю. Кобилянської від 26 грудня 1900 р. поетеса писала: «Якось була на новій драмі Кропивницького «Зайдиголова» та й дуже лиха вернулася з того. Шкода мені було Заньковецької, що марнує свій талант на таких речах. Не хочу описувати сеї штуки, бо справді не варт. Жаль мене гризе за український театр» (Українка Леся, 1978, Т. 11: 200).

Непорозуміння та незгоду Леся Українка висловлювала щодо російськомовних творів українських авторів: бачила у цьому зраду – здачу позицій на користь «ласкавих переможців». У листі до матері від 3 квітня 1908 року письменниця аналізує Винниченків твір у контексті російської літератури: «Удручає в російській літературі навіть не стільки порнографія, скільки сумбурність і безпомічність думки і фантазії, безпорадність у рішенні навіть елементарних психологічних проблем. Іменно це найбільш прикро мені й в ославлених «Щаблях життя» (Українка Леся, 1979, Т. 12: 151). Піддавала критиці поетеса також сліпе наслідування українськими прозаїками усталених шаблонів: «Читав Кононенко довгу повість, шкода тільки, що вона скучна і тенденційна до останньої крайності (а la Чайченко) і до збірника йти не може» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 176) (лист до матері 5.11.1893).

Щодо співвіднесення української літератури з європейським контекстом, то в епістолярії чітко простежено накреслену опозицію «народництво – модернізм». Леся Українка відкрито починала «переоцінку цінностей» з обговорення народництва як широкого духовного руху цілого XIX століття. Чимало її листів до близьких і знайомих містили відверту рецепцію народницьких поглядів на людську особистість, життя і мистецтво, заснованих на принципах моралізму й утилітарності. Зрештою письменниця закріпила термін «народництво» для характеристики цілої низки ознак, що не сумісні з літературою як видом мистецтва. Вона засвідчила чітку позицію у відмежуванні народницької системи цінностей від нових поглядів і пріоритетів сучасних їй письменників. Прагнення до «європейкості» національної літератури висувало перед літераторами особливі вимоги: «...повинність кожного, хто пише вірші не для забавочки тільки, добирати кращої форми. Правда, що у нас ще не всі пишучі зрозуміли сю повинність і думають, що для такої убогої літератури, як наша, «всякое деяние благо» і через се друкують такі речі, яких запевне не одважились би показати жодній редакції якої чужоземної часописі» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 155) (лист до О.С. Маковея 9.06.1893).

3. Розділ 2

Цікавим у листовній комунікації поетеси є погляд на феміністичне питання в українській літературі. Вона скептично ставилася до позиції Н. Кобринської всю українську літературу ділити на чоловічу та виключно жіночу. У листі до М. Драгоманова зауважувала: «Те, що Ви пишете про Кобринську з її «Дрібною жіночою бібліотекою», для мене знов нове. Щось мені здається, що вона провалить свою справу отим підчеркуванням «жіночності»

свого видання» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 159). Окремо Леся Українка критикувала штучний, недовершений, недолугий характер натуралістичних тенденцій в українській прозі: «*Читала я оце новели Лук'яновича – "gans scaudet hafle Gescheten aus den suthenischen Leben"* [зовсім страхотливі історії з рутенського життя (нім.)]. *Невже, боже мій, галицька шляхта така дика? (Треба признати, що Лук'янович і стиль собі вибрав якраз для таких тем, читаєш так, немов будяки їси, абсолютно не вміє писати)*» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 205).

Актуальною проблемою, що зупиняла розвиток української літератури, Леся Українка визнала непрофесіоналізм тогочасної літературної критики: «*Нашій літературі багато чого бракує, але найбільше бракує доброї і талановитої критики*» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 155) (лист до О. С. Маковоя 9.06.1893). Дилетантство критиків вона констатувала в листі до Н. К. Кибальчич: «*Критика наша, правда, дуже відстала, та се тому, що взагалі в межах «російської культури» людей літературно освічених дуже мало, а для критики не досить талану і громадянських цнот, тільки треба конечне спеціальної освіти, інакше вийде ефремовщина або хоткевичівщина*» (Українка Леся, 1978, Т. 11: 241).

Досить активно мисткиня дискутувала щодо функціонування українських часописів та їхньої ролі у пропагуванні української літератури. Об'єктами обговорення найчастіше ставала діяльність видавництва «Січ», «Народ», «Правда», «День», «Дзвінок», «Літературно-науковий вісник», «Рідний край». У певний період Леся Українка брала безпосередню участь у формуванні матеріалу для редакції «Дзвінка», про що є свідчення в листі до М. Коцюбинського (25.11.1893): «*Ми складаємо громаду старших і молодих письменників українських і маємо на меті підтримувати розвиток української літератури красної. Одним з розділів нашої діяльності і буде редагування «Дзвінка»*» (Українка Леся, 1978, Т. 10: 192).

Отже, епістолярій письменниці окреслює загальні тенденції розвитку української літератури на межі століть, ілюструє думку щодо подальшого її розвитку, більш зримо окреслює погляд авторки на художній стиль і філософію творчості. Цілком очевидно те, що листи поетеси дають можливість простежити листову полеміку щодо індивідуальної манери письма конкретного автора, відтворити продуктивні моделі у виборі теми та героїв.

4. Висновки

Аналіз епістолярної критики Лесі Українки щодо основних тенденцій розвитку української літератури на межі ХІХ–ХХ століть репрезентує нову культурно-духовну епоху в осмисленні мистецтва слова, природи творчості загалом, органічної єдності національної культури та ірраціональної основи творчості, зіставлення «своє / чуже». Літературно-критичний потенціал листової комунікації письменниці відкриває перед науковцями унікальні можливості: дозволяє виявити маловідомі на сьогодні факти щодо реакції загалу на той чи інший твір, проєктує рецепцію «із перших вуст», орієнтовану не лише на наукову думку, а на суб'єктивно-чуттєві інтенції читача. Перспективними у цьому напрямку наукових досліджень можуть стати студії, присвячені аналізу епістолярного осмислення Лесею Українкою власного творчого процесу, а також літературно-критичного дискурсу листів письменниці в контексті оцінки творів світових письменників.

Література:

1. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму : монографія. Київ, 2003. 264 с.
2. Гундорова Т. Реалізм і неоромантизм в українській літературі початку ХХ ст. (теоретико-методологічний аспект). *Проблеми історії та теорії реалізму української літератури ХІХ – поч. ХХ ст.* Київ, 1991. С. 166–191.
3. Дорошко Л. Концепція неоромантизму як культурологічного явища і художньої мови в публіцистичній і епістолярній спадщині Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність*: зб. наук. праць. Луцьк, 2005. Т. 2. С. 51–83.
4. Кузьменко В.І. Епістолярна критика Лесі Українки. *Леся Українка і сучасність*: зб. наук. праць. Луцьк, 2003. С. 15–20.
5. Нечепоренко Л. Епістолярій Лесі Українки як приватний документ та історико-літературне джерело. *Леся Українка і сучасність*: зб. наук. праць. Т. 4. Кн. 1. Луцьк, 2008. С. 277–284.
6. Оляндер Л. Питання майстерності і літературної критики в епістолярній критиці Лесі Українки. *Філологічні студії*. Луцьк, 1997. Вип. 2. С. 38–43.
7. Святовец В.Ф. Епістолярна спадщина Лесі Українки. Київ, 1981. 184 с.
8. Соболев В.А. Роль Лесі Українки в оновленні літературної критики. *Леся Українка і сучасність*: зб. наук. праць. Луцьк, 2003. С. 10–14.
9. Українка Леся. Зібрання творів. У 12-ти т. Т. 10. Листи (1876–1897). Київ, 1978. 542 с.
10. Українка Леся. Зібрання творів. У 12-ти т. Т. 11. Листи (1898–1902). Київ, 1978. 478 с.
11. Українка Леся. Зібрання творів. У 12-ти т. Т. 12. Листи (1903–1913). Київ, 1979. 694 с.

References:

1. Aheieva V. (2003). *Zhinochyi prostir: Feministychnyi dyskurs ukrainskoho modernizmu*. [Women's space: Feminist discourse on Ukrainian Modernism]. Kyiv, 2003. 264 [in Ukrainian].
2. Hundorova T. (1991). *Realizm i neoromantyzm v ukrainskii literaturi pochatku KhKh st. (teoretyko-metodolohichniy aspekt)*. [Realism and neo-romanticism in the Ukrainian literature of the early twentieth century (theoretical and methodological aspect)]. *Problemy istorii ta teorii realizmu ukrainskoi literatury KhIKh – poch. KhKh st.* Kyiv, 166–191 [in Ukrainian].
3. Doroshko L. (2005). *Kontseptsiia neoromantyzmu yak kulturolohichnoho yavyscha i khudozhnoi movy v publitsystychnii i epistoliaranii spadshchyni Lesi Ukrainky*. [The concept of neo-romanticism as a cultural phenomenon and artistic

- language in Lesya Ukrainka's journalistic and epistolary heritage]. *Lesia Ukrainka i suchasnist: zb. nauk. prats. Lutsk*, T. 2. 51–83 [in Ukrainian].
4. Kuzmenko V. I. (2003). *Epistoliarna krytyka Lesi Ukrainky*. [An epistolary critique of Lesya Ukrainka]. *Lesia Ukrainka i suchasnist: zb. nauk. prats. Lutsk*, 15–20 [in Ukrainian].
  5. Necheporenko L. (2008). *Epistoliarii Lesi Ukrainky yak pryvatnyi dokument ta istoryko-literaturne dzherelo*. [Lesia Ukrainka's epistolary as a private document and a historical and literary source]. *Lesia Ukrainka i suchasnist: zb. nauk. prats. T. 4. Kn. 1. Lutsk*, 277–284 [in Ukrainian].
  6. Oliander L. (1997). *Pytannia maisternosti i literaturnoi krytyky v epistoliarnii krytytsi Lesi Ukrainky*. [Questions of skill and literary criticism in Lesya Ukrainka's epistolary criticism]. *Filolohichni studii. Lutsk, Vyp. 2.* 38–43 [in Ukrainian].
  7. Sviatovets V. F. (1981). *Epistoliarna spadshchyna Lesi Ukrainky*. [The epistolary legacy of Lesya Ukrainka]. Kyiv, 184 [in Ukrainian].
  8. Sobol V. A. (2003). *Rol Lesi Ukrainky v onovlenni literaturnoi krytyky*. [Lesia Ukrainka's role in updating literary criticism]. *Lesia Ukrainka i suchasnist: zb. nauk. prats. Lutsk*, 10–14 [in Ukrainian].
  9. Ukrainka Lesia. (1978). *Zibrannia tvoriv. U 12-ty t. T. 10. Lysty (1876–1897)*. [Collection of works. In 12 vols. Vol. 10. Letters (1876–1897)]. Kyiv, 542 [in Ukrainian].
  10. Ukrainka Lesia. (1978). *Zibrannia tvoriv. U 12-ty t. T. 11. Lysty (1898–1902)*. [Collection of works. In 12 vols. Vol. 11. Letters (1898–1902)]. Kyiv, 478 [in Ukrainian].
  11. Ukrainka Lesia. (1979). *Zibrannia tvoriv. U 12-ty t. T. 12. Lysty (1903–1913)*. [Collection of works. In 12 vols. Vol. 12. Letters (1903–1913)]. Kyiv, 694 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.10.2019.
The article was received 16 October 2019